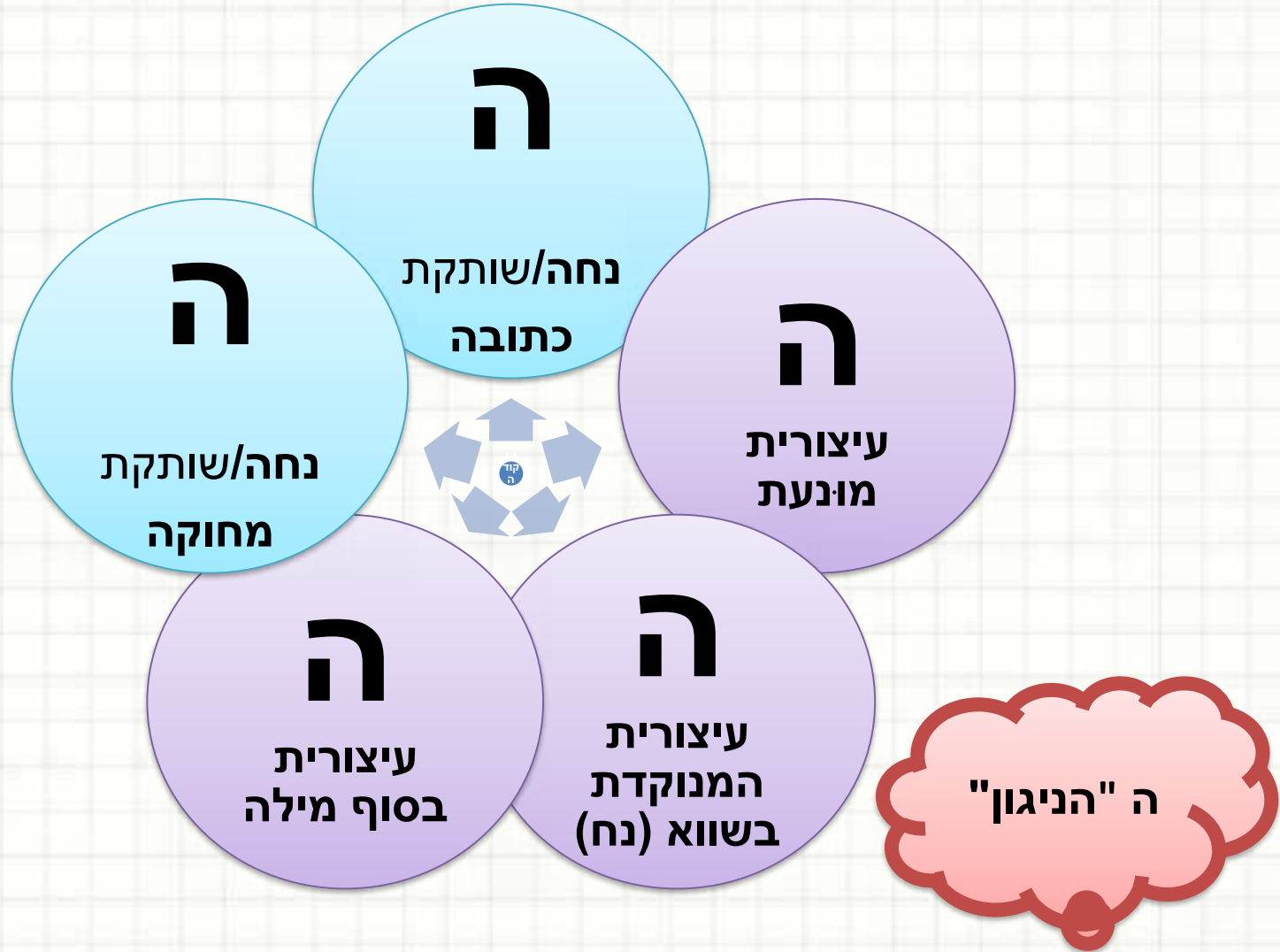

סוגיות באות החמישית

יום העיון ה-26 של שוחרי לשון הקודש
זאת חנוכה תשפ"ה
אוריאל פרנק

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

העיצורים הסדקיים נוטים להיעלם...בייחוד כשהם מופיעים באמצע מילה וכשהדיבור מהיר... המילה "מהר" שהגייתה אמורה להיות "maer" נהגית "maer".

1. פרשת וירא בראשית יט כב
מַהֲרָה מְלֹט שָׁמָּה

2. בראשית פרשת לך לך פרק יב פסוק ח
וַיַּעַתֶּק מִשָּׁם הַהֲרָה מִקְדָּם לְבֵית-אֵל וַיֵּט
אֶהְלֶה בְּבֵית-אֵל מִיָּמִים וְהָעֵי מִקְדָּם וַיִּבֶן-שָׁם
מִזְבֵּחַ...

3. פרשת כי תשא שמות לא ו
אֶהְלִיֶּאֱב

4. תהלים קיד ד
הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים

5. ישעיהו נה ט
יִשְׁעִיהוּ נֶהֱטָהוּ כִּי-גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן

גָּבְהוּ דְרָכֵי מִדְרָכֵיכֶם וּמַחְשַׁבְתֵּי
מִמַּחְשַׁבְתֵּיכֶם:

ה
נחה/שותקת
כתובה

ה
נחה/שותקת
מחוקה

ה עיצורית
מונעת

ה עיצורית בסוף
מילה

ה עיצורית
המנוקדת בשווא
(נח)

קשיים בהגיית ה' עיצורית

מבטאי שפתנו
יחיאל גדליהו
גומפרץ
ירושלים, תשי"ג

אין ברצוני לעמוד כאן על אותן שגיאות הדבור, שהוכנסו לארץ ע"י מורים מילידי המדינות הסלביות, שגיאות אשר כביכול כבר קנו להן זכות אזרח. ושקשה יהיה לעקור אותן עוד היום, עד כמה שאינן גסות יותר מדי, כמו החלוף של „א“ ב„ה“, שהוא מן הלקויים שיש למנעם עדיין. כיום צפויה סכנה חדשה לעברית הארץ ישראלית מן המורים עולי גרמניה, שעלו לארץ במספר גדול למדי משנת 1933 עד היום, וכלפי אלה רצוני ליחד את הדבור, היות ועדיין היכולת בידם ובידינו לקדם את פני שבוש המבטא הספרדי ההולך וגדל מתוך הדוגמא הגרועה של המורים, ע"י זה שנתקן ונשכלל את מבטאם של העולים החדשים האלה, גם סבה אחרת מכריחה אותם לתקן את מבטאם, כי באותם המקומות ובאותם בתי הספר שבהם השפה והמבטא העברי כבר קבועים בין התלמידים – ואולי מבטאם הלקוי של מורים אינו יכול לקלקל עוד – צפויה סכנה ללמוד ולחנוך ע"י כך, שהמורה יעשה ללעג לתלמידיו לרגל מבטאו הזר, ולרגל סרוסי מלים משונים ומוזרים, המתחיים בעקב מבטאו.

גם את אופן שמושה של ההיא ע"י יהודי גרמניא יכולים
אנחנו להבין רק עפ"י ידיעת הרגלי השפה הגרמנית. היא בהתחלת
ההברות מתבטאת תמיד כהלכה. אולם בסוף ההברה או בסוף הברה
מדומה (כ.אָהֶיָהּ, נְהָהָה) או אחרי תנועה ארוכה (ולפי ההרגל
הגרמני תנועה שהיא גם מוטעמת) כמו: „נְסָפִיָהֶם, פֶּהֶן, מֵהֶלֶ" רואים
בו רק סימן הארכת התנועה והחלקתה (Gleitlaut). בדיוק כמו
שחושבים את ה־h הגרמנית ב־(sgehen, geht, wehen, weht). ובכן
מבטאים: מוֹל, פֶּן, אָהֶיָהּ, יוּ, נְסָפִיָהֶם. את ההיא במפיק אינם
מבטאים כלל במבטא האשכנזי הגרמני, ועל טיבה השתלטו דמיונות
מוזרים מאד בין יהודי גרמניא, היות ועל פי תורת הדקדוק של
השפה הגרמנית צריכה ההיא הסופית להיות תמיד דוממת. ולא עלה
על דעת המלמדים האשכנזים, שפירושה הפשוט של המלה „מפיק"
הוא לחוציא בדבור ממש את האות המכונה כך. מי ששמע פעם „יהא
שְמִיה רבא מברך" במבטא המזרחי, שוב לא יפקפק עוד בנוגע
להוראת המלה „מפיק".

אזכרה לשון הקודש וארמיה...

קריאת קודש להורים ולמורים

על החובה להודיע בתפילה, בקריאה נכונה של האותיות וניקודן

"...מה גדול עלבונה של לשוננו הק' שתצטרך לציוויים ואזהרות שלא לבטא תפילותיה בק"ש ובתפילה בשיבושים ושגיאות בעוד אשר בכל הלשונות הנוכריות ידקדקו בני אדם לדבר, אף בשיחות בטלות, בדקדוק הלשון... ולבושתנו ולחרפתנו רובי עמנו, ואף החורדים וידאי ה', בדברים בשפות נוכריות יקפידו לדבר בדקדוק רב... ויעיזו להקל ראשם נגד ה' לבטא לפניו את ברכותיהם ותפילותיהם בלשון עילגים בשיבושים רבים..." (מהתקדמה, סיידו אנוס התפילות, ת"ל"ז).

וזכרתי בדברים אלו כאשר ביקרתי במסגרת עבודתי בפיקוח, בשיעור אנגלית ונוכחתי שוב לדעת, לצערי, עד כמה השפה האנגלית בנויה על תלה, בבתי הספר שלנו, ולעומתה שפת הק' מושפלת עד...

התלמידות התאמנו באמירת מילים שבהן האות H כגון: HOUSE, HEN וביטאו המילים בנשיפת אויר כמצווה ע"י המורה, והנה אך שבה המורה לשוחח בעברית נעלמה האות ה' מלשונה ונשמעה כאות א'.

נגשתי ללוח וכתבתי: "המורה אמרה: בשנה הבאה אתן עולות לכתה ה'". בקשתי מתנדבות לקריאת הדברים.

לאחר מספר שניות של מבוכה קראו התלמידות בזו אחר זו: אמורה אמרה בשנה הבאה אתן עולות לכתה א'...

עובדה זו הוכיחה שוב, את אשר אני אומר למורים, שאין הליקוי בהגיית האות ה' נובעת מפגם ביכולת הביטוי או ממוצא עדתי איזה שהוא, אלא מחוסר מודעות שהרי האות ה' היא הקלה ביותר להיגוי כעדותו של רבנו בחיי בפירושו בבראשית ב', ד': "שאדם יכול לאומרה ברוח פיו, ובלא קפיצת פיו ושפתיו כלל ובלא שום עמל" _ וגם ב"אקדמות מילין" נאמר שהעוה"ז נברא "באות קלילה" שאין בה ממשות, והכוונה לאות ה'.

וככל שקלה הגייתה של האות ה', כך גדול הנזק היוצא, משיבושה עד כדי חירוף וגידוף ח"ו.

די אם נזכר שבפסוקי דמורה, כלולים המזמורים קמ"ו-ק"ג שבתהילים, ובהם פעמים רבות ההוראה "הללו" _ "הללוהו".

במזמור ק"ג בלבד יש חמש עשרה פעמים מילה זו.

- הללויה הללו אל בקדשו, הללוהו ברקיע עוזו.
- הללוהו בנבורותיו, הללוהו כרב גדלו.
- הללוהו בתקע שופר, הללוהו בנבל וכנור.
- הללוהו בתף ומחול, הללוהו במנים וענב.
- הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה.
- כל הנשמה תהלל יה, הללויה
- כל הנשמה תהלל יה הללויה.

אם ח"ו אומרים "אללו" בא' במקום "הללו" בה', הרי שהופכים את כל דברי ההלל הרבים ל"אלות" ח"ו...

כמו כן אם אין מקפידים כראוי לבטא האות ה' של המילה "השם" הופכים אותה ל"אשם" ח"ו.

מתוך חוסר מודעות מגיעים אנו למצבים משונים, בבתי הכנסת בהם נשמעים בעלי תפילה הקוראים בקול גדול "אויב עמו ישראל" ח"ו (במקום "אוהב עמו ישראל").

לאחר תפילה כזו לא נותר אלא לומר "והוא רחום יכפר..."

בן הא הא אומר ...

שמעתי רמז נחמד מהגאון רבי מ' מאוזו שליט"א ראש ישיבת "כסא רחמים", כתשובה לטוענים שקשה להם לבטא את האות ה' כהלכה:
במשנה האחרונה ב"פורקי אבות" נאמר: "בן הא הא אומר: לפום צערא אנרא". מכאן שרוב שכרו של המשתדל לבטא נכונה את האות ה' ולהבחין בינה לאות א'.

נחמנו דברי חז"ל נשם פנימה ליה) שלא היו מורידים לפני התיבה מי שלא ידע לבטא ובגוף את האותיות, הזהירו הפוסקים על כך, ולהוציא מלבם של כמה טועים הדגיש חז"ל שארה ש לא) שלא רק בקריאת שנע יש לדקדק כי אם גם בפסוקי דמרה ובתפילה. על דבריו הוסיף הרמ"א "שהוא הדין הקורא בתנ"ך יש להזהר"...

ובזה אין הבדל בין העדות אף לא בין חסידים ומתנגדים. בס' עליות אליהו מובא שיהו"א התחנן בפני המלמדים שילמדו את הנערים להבחין בין מלרע ומלעיל. כמותו פקד והורה רבם הגדול של החסידים בעל ספר "בני-יששכר" ללמוד חכמת הדקדוק.

וכן גם הזהיר רבי שניאור זלמן מלאדי, בש"ע שחיבר, על כל כללי הקריאה. (מס' סוטה פ"א)

מוסרים בשם בעל חידושי הרי"ם זצ"ל שאמר: בילדותי לא רציתי להעמיק בדקדוק. היה נדמה לי שזוהי חכמה בעלמא כשאר חכמות. אבל אח"כ למדתי אותה כי ראיתי שיש בה הרבה רזי תורה...

בספר "יסוד ושורש העבודה" (שער ה, פ"ג) מובא מעשה בחסיד שגראה אליו אליהו הנביא ז"ל ושאלו מדוע אחרו פעמיו... והשיב לו: "בשביל שלא ידעו להזהר בתפילתם" בקריאת האותיות והנקודות".

וכתב שם שהוא מעיד שאריכות הגלות הוא רק בשביל זה שכל התפילות שלנו אינן עושות פעולות למעלה, ח"ו.

וכגון זה כתב בספר "לנוית חן", ממחבר בן דורו של ה"בית יוסף", וסיים: ולכן אין להפליא כי ארכו ימי גלותנו גם כי נזעק ונשווע סתם תפילתנו, ח"ו.

כ"ב אותיות הא"ב העברי אותיות קודש הן אשר בכל אחת מהן תלויים סדרי בראשית וכלולים בה שמים וארץ וכל צבאם, חמישים שערי בינה זעולמות אין מספר"... כלשונו של מרן הרב א' קוטלר זצ"ל.

אחי ורעי העומדים בתפילה לפני הבורח בשירי זמרה נולך חי העולמים:

דברים נשגבים כותב הזהיר הק' על המבטאים המילים בתורה ובתפילה כראוי שהם נחשבים כקרובן שלמים, ומאידך כותב דברים נוראים על מי שאינם מקפידים לבטא המילים כראוי ומכנה אותם, בני אדם שוטים, האוכלים המילים במהירות ואינם טוחנים אותם כראוי, מה כתוב בהם: "הבשר עודנו בין שיניהם ואף ה' חרה... וממשיך ואומר: כי הם מגזע ושורש עשיו הרשע שאמר ליעקב הלעיטיני נא... רח"ל (פר' שמות

דף דמ"ז, עמ' א')

בוודאי יחרד וילפת כל הקורא דברים אלו ותסמר שערות ראשו (כלשונו של בעל "יסוד ושורש העבודה") כידוע בעצמו שאינו מקפיד, ח"ו, להוציא התיבות והאותיות כראוי, הן בלימוד והן בתפילה.

הבא אחים נשנן הדברים המובאים להלן ונקבל על עצמנו לתקן בשלבים, הטעון תיקון, ואז נוכל לקוות כי ארשת שפתנו תערב לפניו ויקבל ברחמים וברצון סדר תפילותינו, אמן ואמן!

ואם יועילו הדברים לעורר אחי ושכמותי, לתקן אמירותינו בתפילותינו והיה זה שכרי.

הכ"ח בחודש ניסן תשע"ד פעה"ק ירושלים תובב"א

משה בהר"צ אבידן

כתר מבטא לשון הקודש הצח של עם ישראל

ששון, יחיאל בן יוסף יצחק הלוי
ירושלים תשמ"ב

ה' מוצאה מהגרון ע"י שחרור בהוצאת רוח מבפנים
בסיוע נשיפה מעומק הגרון הנקרא מתחת בית הבליעה.
בין שהיא דגש בין שהיא רפי. חוץ כשהיא רפי בסוף
המלה נהגת כ"א'. דוגמתה H

**ה' עם ניקוד, או עם נקודה במרכזה = ה' עיצורית =
אמורים לשמוע ולהשמיע את האוויר מתחכך בגרון,
כמו כשרוצים ליצור אדים על חלון ביום סגריר חורפי...**

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

פרשת ניצבים דברים כט כב
כמהפכת סדם ועמרה ... אשר הפך ה'...

במדבר לד, כח:

ולמטה בני-נפתלי נשיא: פדהאל בן-עמיהוד:

פרשת נשא במדבר ז נד

ביזם השמיני נשיא לבני מנשה: גמליאל

בן-פדהצור:

הפטרת חיי שרה, מלכים א א כז

אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת
את-עבדיך עבדך מי ישוב על-כסא אדני-המלך אחריו.

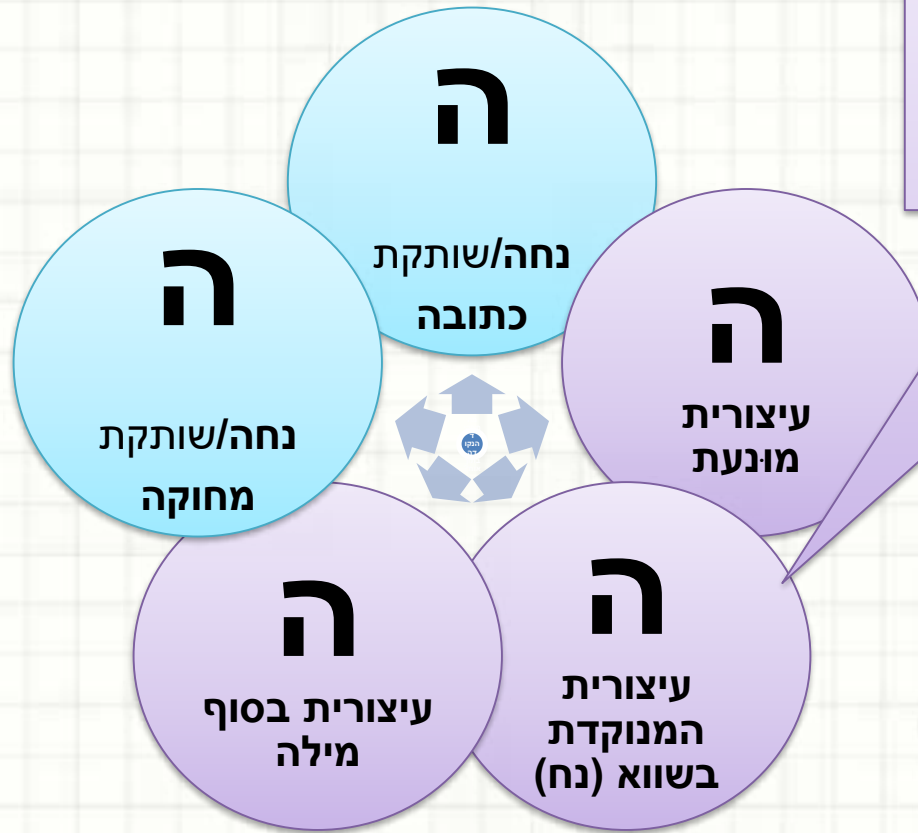
"שהכל נהיה בדברו"

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

נְדָרָה וְאַסְרָה
גבה
ויתמהמה
הללויה
מלכותה

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

תהלים קט"ו:
(ז) יְדִיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם כָּל אֲשֶׁר בְּטַח בָּהֶם.

וּתְלַח שְׂרֵי אֲשֶׁת־אֲבָרָם

שלוהום

ה "הניגון"

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

גבה (חוב)

ספרה 4

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

בראשית כד נז
וַיֹּאמְרוּ,
נִקְרָא לְנֶעֱר [לנערה],
וְנִשְׂאֵלָה, אֶת-פִּיָּהּ

תהלים ו ד
וּנְפָשֵׁי נְבִיאִים מְאֹד
וְאֵת [וְאֵתָה] יְדֹד
עַד מְתֵי.

<https://www.hamichlol.org.il/%D7%94#%D7%94%D7%92%D7%99%D7%99%D7%AA%D7%94%D7%90%D7%95%D7%AA>

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם. אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא. אֵל עֶלְיוֹן. גּוֹמֵל חַסְדִּים טוֹבִים. קוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר
חַסְדֵי אֲבוֹת. וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בְּעֶשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה אֹמְרִים: זְכַרְנוּ לַחַיִּים. מֶלֶךְ חַפֵּץ בַּחַיִּים. כְּתַבְנוּ בְּסֵפֶר
חַיִּים. לְמַעַן אֱלֹהֵי חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמְגַן:

בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְגַן אַבְרָהָם:

תפקידיה של ה' השימוש

חמשת תפקידיה של א' השימוש

תורה ולשון בצֶהָרִי יום זאת חנוכה תשע"ח

הקלטה: <https://maanelashon.org/57>

"אותיות משמשות"

מסכת סופרים פרק ד הלכה ג

כל האותיות המשמשות לשם, בין מלפניו ובין מלאחריו, הרי אילו נמחקין.

מלפניו, בי"י ב' נמחק; לי"י, ל' נמחק; וי"י, ו' נמחק; שי"י, ש' נמחק; הי"י, ה' נמחק; מי"י, מ' נמחק, **וכיוצא בהן**. ומלאחריו, כמו, אלהינו, נו נמחק; אלהיכם, כם נמחק; אלהיהם, הם נמחק, **וכיוצא בהן**. ויש אומרים שאין נמחקין.

תלמוד בבלי שבעות לה, ב

ת"ר: **כל הטפל** [/הטפול (כ"מ)] **לשם בין מלפניו ובין מלאחריו** – הרי זה נמחק. לפניו כיצד? לי"י – ל' נמחק, בי"י – ב' נמחק, וי"י – ו' נמחק, מי"י – מ' נמחק, שי"י – ש' נמחק, הי"י – ה' נמחק, כ"י – כ' נמחק; לאחריו כיצד? אלהינו – נו נמחק, אלהיהם – ה"ם נמחק, אלהיכם – כ"ם נמחק. **אחרים אומרים: לאחריו אינו נמחק, שכבר קדשו השם. אמר רב הונא: הלכה כאחרים.**

כל הנטפל לפני ה' כל מי שהולך בדרך הישר, ועשה מצוות ומעשים טובים, אבל הולך לפני ד', שחושב שאין זה מסייעתא דשמיא, אלא מכוחות שלו עצמו, אז ה"ז נמחק, אינו קדוש בקדושת השם, ואין בו ממש. אבל **מי שנטפל אחרי ה'**, שידוע שהכל הוא בכח עזר עליון, ממילא הוא נטפל לשם, מתקדש בקדושתו ואינו נמחק. דף על הדף שבעות דף לה עמוד ב בשם המגיד הק' מקוזניץ ז"ע (עבודת ישראל פ' וישלח)

"אותיות משמשות"

דָּעוּר אֲדִיעַ כִּי הָאוֹתִיּוֹת הַמְשַׁמְשׁוֹת שָׂדֵם! חֲצִי כָּל הָאוֹתִיּוֹת וְהֵם אִיב
הֵיוּ יָכֵל לְכַלּוֹת בְּשֵׁשׁ מֵדָם יִשְׁמְשׁוּ בְּרֹאשׁ הַתִּיבּוֹת וּבִסּוֹף. יוֹמָם יִשְׁמְשׁוּ
בְּרֹאשׁ וְלֹא בִסּוֹף, וְסִימָן הָאוֹתִיּוֹת הַמְשַׁמְשׁוֹת מִכֵּרוּ הַמִּדְקָקִים הַדְּאִסְתִּים
לְהַקֵּל וּמְרוֹנֵם בְּפִי הַתְּלַמִּידִים, מֵדָם רַבִּי מַנְחֵם בֶּן סִרוּק נָתַן סִימָנִם,
שֶׁמֶלֶאכֶתוֹ בִּינְיָה, וְהַחֵם רַבִּי שְׁלֵמָה בֶּן גְּבִירָל נָתַן סִימָנִם, אֲנִי
שְׁלֵמָה כּוֹתֵב וְהַסּוּדָה בֶּן נֶאֱמָר וְהָא הַזְכוּר תְּמִיד בִּסְפָר הַזֶּה רַבִּי יוֹנָה
וְכֵן הוּא נֹכֵחַ בְּפִי הָאֲנָשִׁים בְּשֵׁם רַבִּי מַרְיָנוֹס גְּבִירָה יְדוּ בְּכִלְאֵת הַדְּקָדָק
וְנָתַן סִימָן הָאוֹתִיּוֹת הַמְשַׁמְשׁוֹת, שְׁלוֹמִי אֵדָךְ תְּבִנְיָה, וְהַחֵם רַבִּי אֲבֵרָהם
אֲבֵן עֲזָרָא נָתַן סִימָנִם, כְּשֶׁתִּיל אִיב הַבּוֹרָן אוֹ שִׁית לָךְ אִיב הַטָּעָן,
וְאֲדָר רַבִּי מִשָּׁה (*) נָתַן סִימָנִם מִשָּׁה כְּתִיב (*) וְהַחֵם הַמְּדוּקָקִים נָתַן
אֲלִינִיז וְהוּא סִימָן נֶאֱמָר לְעֵנֶן וְנִכְתָּן לְבָנָן סִימָנִם שֵׁם אֲלִינִיז הוּא בְּכִלְאֵת
וְהָאוֹתִיּוֹת הַמְשַׁמְשׁוֹת הָאֵלֶּה מֵדָם יִשְׁמְשׁוּ לְהַזְדַּאֵת הַפְּעוּלָה [א] עַל הַדְּבָר
כִּמוֹ אֹתָם הַמְשַׁמְשׁוֹת בְּעוֹבְרִים בִּסּוֹף הַתִּיבּוֹת וְסִימָנִם כְּגַוְהֵם הֵיוּ, וְכַבִּינְיָנִים
בִּסּוֹף הַתִּיבּוֹת סִימָנִם תְּהִימוֹ, וְכַשֶּׁתִּידִים בְּרֹאשׁ הַתִּיבּוֹת סִימָנִם אֹתָן
וְגַם יִשְׁמְשׁוּ בְּדָם בִּסּוֹף הַתִּיבּוֹת עִם אֹתָם שָׂדֵם בְּרֹאשׁ, הֵיוּ לְזֵרִים
וְהִיּוּד לְנִקְבָה, וְהַגִּיָּן הוּא לְנִקְבוֹת וְסִימָנִם יוֹנָה הַכֵּל כִּמוֹ שֶׁזָכַרְנוּ,
וְשָׂדֵם יִשְׁמְשׁוּ בְּרֹאשׁ הַתִּיבּוֹת לְבֹאֵר עֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא לְהַזְדַּאֵת עַל הַדְּבָר /

- רד"ק
- בספר
- מכלול
- (שגשור)

ודרך אחרת, יקראו הה"א אנשי הדקדוק ה"א הקריאה, כמו 'הַקָּהָל חקה אחת לכם' (במדבר טו טו)¹⁵. ויש ה"א שיראה לתימה, ואמרו המפרשים שהוא לאמת, והוא 'הַנְּגִלָה נגליתי אל בית אביך' (שמואל-א ב כז)¹⁶. ויתכן לפרש אותו בתימה, והוא הישר¹⁷. רק אם יכנס ה"א התימה על מלת 'לא' (בראשית ב ה) ישוב אמת, כמו 'הֲלֹא הוא אמר לי' (בראשית כ ה). גם נמצא כתוב בה"א, 'הֲלֹא הוא ברבת בני עמוך' (דברים ג יא). גם יש (לוא) ['הֲלוֹא'] מלא עם וא"ו ואל"ף¹⁸.

ספר צחות <מהדורה חדשה> / אבן-עזרא, אברהם בן מאיר / עמוד 73
הודפס מאתר אוצר החכמה

והה"א באחרונה על דרכים רבים. יש ה"א נוסף בעתידים, כמו 'אֲשַׁמְעָה מה ידבר האל' (תהלים פה ט), 'נִשְׁלָחָה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את

ספר צחות <מהדורה חדשה> / אבן-עזרא, אברהם בן מאיר / עמוד 75
הודפס מאתר אוצר החכמה

עץ חיים / שער הראשון / חיים / טו

הה'. משמש ה' מיני שימושים. הא' ה"א הנקיבה כמו פעלה, ולהבחין בין ה"ה הנקיבה ובין הא השורש הוא, שה"א הנקיבה טעמה למטה, וה"א השורש טעמו מלעיל, כמו קרא לילה, והן של ג' מינים, וסימנך וימצאנה כסותה תחתנה, וכל השבון מן ג' עד י' (ירא) [יבא] לזכרים בתוספות ה"א שלשה ארבעה. ולנקיבה בלא ה"א שלש ארבע, כולה חוץ ממספר שמונה, שהפרש הוא בנקודה לבדה לזכרים בקמ"ץ הנו"ן, ולנקיבה בסג"ול הנו"ן, ומן י' עד כ' להיפוך בלא ה"א, והנקיבה בה"א כמשפטה. הב', ה"א בסוף במקום למ"ד בתחילה, כמו מצרימה דותינה. הג', ה"א התמיה כמו השופט כל הארץ. הד', ה"א השאלה, כמו הבמחנים אם במבצרים. הה', ה"א הידיעה, כמו ההר הטוב הזה, ועוד אדבר בזה בשער הנקודות אי"ה.

עץ חיים / חיים בן בצלאל מפרידברג / עמוד 15
הודפס מאתר אוצר החכמה

הודפס מאתר אוצר החכמה
עץ חיים / חיים בן בצלאל מפרידברג / עמוד 15
הודפס מאתר אוצר החכמה

רמח"ל

הה"א שימושיה ד':

הה"א' לסימן הידיעה בדבר נודע מצד עצמו או מצד היותו כבר מוזכר במאמר³¹.
דרך משל - את האור (בראשית א' ד'), שכבר הוזכר למעלה ויהי אור (שם
א' ג'). את השמים ואת הארץ (בראשית א' א', ועוד), שנודעים אצל הכל,
ונקראת ה"א הידיעה. ומשפטה לינקד בפתח, לפעמים בדגש אחריה, דרך
משל - היהודים (אסתר ג' ו', ועוד). ופעמים בלי דגש³², דרך משל - הקנים
(וארא ו' כה', ועוד), הישועה (ש"א יד' מה')³³. ועל אותיות אע"ר³⁴ ולפעמים

ספר הדקדוק לרמח"ל <הגהות אשי בני ישראל> / לוצאטו, משה חיים בן יעקב חי (רמח"ל) - בריעגער, אלעזר
הודפס מאתר אוצר החכמה

ספר הדקדוק לרמח"ל

טו

על מלה זעירא⁴², פירוש בת נקודה אחת, בקמץ: הַעֲבָד (חיי שרה כד' ה', ועוד), הַעֲבָרִי (לך לך יד' יג', ועוד), הַרְאֵשׁ (ויקרא א' ח', ועוד), הַהֲרִי (שמות ג' יב'). ונמצאת בסגול: הִהִי (אחרי טז' כ', ועוד), הִהֲרִיתִּיהָ (מ"ב טו' טז').⁴³

הב' שתשמש לשאלה או לתמיה. דרך משל - הַשֶּׁמֶט כִּלֵּי־הָאָרֶץ (וירא יח' כה'), הַמִּבְּרִי אֵין קְבָרִים (בשלח יד' יא'⁴⁴), ונקודתה בחטף פתח. ועל אות גרונית בפתח או סגול: הַאֲרֶחַ עוֹלָם (איוב כב' טו'), הַאֲנָכִי הִרִיתִי (כהעלתך יא' יב'⁴⁵). ונקראת ה"א השאלה או התימה.

הד"י שתשמש לקריאה. דרך משל - הַדֹּר אַתֶּם רְאוּ (ירמיה ב' לא'), ונקראת ה"א הקריאה⁴⁶.

ספר הדקדוק לרמח"ל <הגהות אשי בני ישראל> / לוצאטו, משה חיים בן יעקב חי (רמח"ל) - בריעגער, אלעזר הודפס מאתר אוצר החכמה

שמושי ה"א הס י"כ. **א** ה"א הידועה שר"ל ל דועת הדכר
 כמו ויפתח ה**א**חד את סקו מפיל **הקורה**
 ולפעמים תכוא על המתואר כמו סורי **הגפן** נכריה
 ולפעמים על ההואר כמו חני **המטרה** ועל הרוב תסתר
 תחת אותיות כל"ב כמו **בבית ובשדה בבית לבית**
 ולפעמים תתגלה כמו **בהשמים** חסדך ונקודת ה"א הידועה

ב ה"א כמקום אשר הוא כמו **היוצא** השרה שפירושו אשר
 הוא יולא וכן **ההלכו** אתו כמו אשר הם הלכו
הסוק והעליה פירושו אשר הוא עליו ובאה ה"א בסגול
 לפני תחה"ע :
ג ה"א נקראת ה"א **השאלה והתמיהה** ותנקד כחטף פתח
השופט כל הארץ **המבלי** אין קברים ועל

לחם הבכורים / הכהן, שאול בן משה / עמוד 30
 הודפס מאתר אוצר החכמה

ולפעמים כסגול **האנכי** הריתי והכוא – על מלת אם להפליג
השאלה והקממה " **האם** תמנו **האם** אין עזרתי כי :

ד ה"א הקריאה ותנקר בפתח **הקהל** חקה אהם **הדרור**
אהם ראו :

ה ה"א תמורת אל"ף ונקראת ה"א התמורה כמו וכיר דוד
עברי **הושע** אף עמי ותמורת ואל"ו כמו קול
העם **ברעה** ותמורת יו"ד כמו קול **מלאכיכה** היה רחוי
כיו"ד מלאכיכי :

ו ה"א סימן לנקה כמו **גדולה גבורה** וכיולא
וכפעלים **זכרה** ירושלים :

ז ה"א הכנוי כמו **שארה כסותה וענתה**
ואישה זקן והה"א כמפיק ולפעמים כלא מפיק
ושערה לא הפך לכן **אכל ושערה** הפך לכן כמפיק הה"א
וקי' דאית כיה לא לא מפיק :

ח ה"א סי' כנין הפעול כמו ופרעה **הקריב** :

ט ה"א כסוף תיבה כמו למ"ד בתחלקה כמו **סדמה**
שעירה מצרימה והמיד היא מלעול :

י"ה"א האמתה כמו הנגלה כנליותי הרואה אתה
הכמכת מכהו הכהו ולפי' רש"י ז"ל הלא ראיתם
שכמכת מכהו הכהו הוא הטביע את הילדים ביאור ונטבע
כמלכות :

י"א"ה"א הנוספת כמו מאין הפוגות כמו פוגות נגדה
נא שמעה סלחה הקשיבה וכיולא :
י"ב"ה"א חסרה כמו מזה כירך כמו מה זה ולפעמים
תחסר ה"א התמיהה והשאלה כמו אתה זה בני
עשו פירושו האתה זה בני עשו **יקומו** ויעזרכם כמו היקומו
יהי עליוכם סתרה שר"ל הוהיה לכס עכ"ס עזר ומסחור וכן
ואף אמנם שניתקי **אתי** תלין משונתי שפירושו האתי ע"ד הס
ראית ה"ח שעבר עבירה כיום אל תהרהר אחריו כלילה ולפעמים
תחסר ה"א למ"ד הפעל כמו **ויבן** שם **וירא** ישראל **ותכל**
כל עכרת ואין דבר מורה על החסרון ויש שהן חסרות
שתנועקן מורה עליהם כמו ה"ה החסרה אחרי אותיות **כל"ב**

לחם הבכורים / הכהן, שאול בן משה / עמוד 31
הודפס מאתר אוצר החכמה

תפקידי 'ה' המשמשת ' בלשון המקרא:

לעבד, ויבא, תאבדנה

את - אתה

בניגון, ורשית

עליה, אצל, נ

שלש - שלשה

תמלי, מאור הקטן

איש, בטן, ירכה

ה' סופית
לציון המין

אות שימוש: ה' הידיעה

כפשה, נצרה, שירה

תקלה, אמת לקם

מעלה, נפלה, נתנה, ותפקתנה

אות שימוש: ה' הקריאה

הנגלה נגלית

אות שימוש: ה' האמתה
= הלוא, הרי

הטובה והו, הבמתי

נשלח, נלכה

ה' בסוף צורות
פועל מוארכות

אות שימוש: ה' השאלה / התמיהה
= האם? / האם!?

שלח, לקח

תשכ

אות שימוש: ה' הזיקה
= אשר

המלך מחד, תי, כוש

גב, ו, יורה יור, ית, ערה

ה' סופית
לציון המגמה

תחילית ה- בבנינים
הפעיל, הפעל, והתפעל

רד"ק תהלים קט"ז: "וה' א נגדה נא לכל עמו" וה' א נגדה נוספת. או ה"א במקום למ"ד השימוש. תהלים קכ"ד: "נחלה" אבן עזרא פירוש שני - והה"א נוסף כה"א לילה

שמואל א ב:כ"ז

הַנְּגִלָּה נְגִלְתִּי אֶל-בֵּית אָבִיךָ

רלב"ג שמואל א ב:כ"ז
הנגלה נגליתי – אין הה"א
ה"א התימה אבל הוא
ה"א האמתית כמו ה"א
הלבן מאה שנה כמו
שפירשנו שם

- מיוחס לר"י קרא
- הנגלה נגליתי – **כתרגומו**: איתגלאה איתגליתי - כמו נגלה נגליתי. וזו **תמיה מתקיימת** כמו התשפוט את עיר הדמים (יחזקאל כ"ב:ב').
- ר' יוסף קרא שמואל א ב:כ"ז
- ויאמר אליו... הנגלה נגליתי – **יש לך האי"ן הרבה שעומדין ואינן תמוהין** כמו ויאמר אלי הראית בן אדם (יחזקאל ח':י"ב) – **שפתר': הלא ראית**, וכן התשפוט אותם (יחזקאל כ':ד'), וכן הרואה אתה מה הם עושים (יחזקאל ח':ו') – **שפתר': הלא רואה**. אף כאן הנגלה נגליתי – **פתר': הלא נגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה** – שמכל שבטי ישראל לא בחרתי לנביא ולא נגליתי לאחד משבטי ישראל אלא מבית אביך, הוא אהרון.

ר' יהודה אבן בלעם במדבר ט"ו:ט"ו

הַקֶּהֱל חֻקָּה אַחַת [לְכֶם וְלִגְר הַגֵּר] -

הה"א הזאת לקריאה והיא נדירת המציאות במובן זה, כמו "הדור אתם ראו דבר ה'" (ירמיהו ב':ל"א); "האמור בית יעקב" (מיכה ב':ז'); "האשה המנאפת" (יחזקאל ט"ז:ל"ב); "היושבת בגנים" (שיר השירים ח':י"ג).

ומי שלא יאבה להיות זה לקריאה, אינו יודע מובן דברי הראשונים בסדור קריאת התורה: "הכל יתגדל".

ואמרו אנשים כי הם רוצים לומר "על כל יתגדל" וכדומה בפנים שאינם נכונים;

ורק הה"א לקריאה, והמובן שהוא קורא לקהל ואומר להם כי שם ה' יתגדל; הלא תראה לאמרם: "הכל תנו עוז לאלהים" וזה ברור למי שרואה.

ר' יהודה אבן בלעם

ולה"א מובנים רבים, אזכיר לך כמה מהם בדרך הקיצור:
והה"א תהיה רבה לשאלה, ויבואו אחריה מהאותיות הרפות והדגושות,
כפי שהוא ידוע. וממנה שהוא מיוחס לה' ללא שאלה, כי לא יתכן בו
יתברך כמו אמרו "המן העץ" (בראשית ג':י"א). ובאה בזולתה, וגם היא
ללא שאלה, כמו דברי משה ע"ה: "המן הסלע הזה" (במדבר כ':י')...
ותהיה לידיעה והיא רבה במובן זה;
ותהיה במובן 'אשר' כמו "העיר ההוללה" (יחזקאל כ"ו:י"ז); "ההקדיש
שמואל הרואה" (דברי הימים א כ"ו:כ"ח);
ותהיה להערה כמו "הקבר איש האלהים" (מלכים ב כ"ג:י"ז), "האם אין
עזרתי בי" (איוב ו':י"ג), ועוד ממה שהוא כתוב בספרי הדקדוק.

מלכים ב כ"ג:י"ז: וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוֹן הַלֵּז אֲשֶׁר אָנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֲנֹשִׁי
הָעִיר הַקְּבֹר אִישׁ-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר-בָּא מִיְהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ בֵּית-אֵל:

- ר' יהודה אבן בלעם: **הַקְּבֹר** - להערה
- רד"ק מלכים ב כ"ג:י"ז
- הקבר איש האלהים – **חסר הנסמך**,
הקבר קבר איש האלהים. וכן: הארון
הברית (יהושע ג':י"ד).
- ר' תנחום הירושלמי
- **הַקְּבֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים** – **הה"א יתרה**,
כמו: "התועבת הגוים" (מל"א יד, כד),
"בפתוך האֱהָלִי" (יהו' ז, כא), "אֲשֶׁר נָפְלוּ
עַל הַמֶּלֶךְ בְּבָלִי" (מל"ב כה, יא). או
שיעורו: "המלך מלך בבל", וכך כולם.

- מצודת דוד
- **הקבר** – זה הקבר, הוא של איש
האלהים וכו'.
- הואיל משה מלכים ב כ"ג:י"ז
- הקבר איש האלהים – וכן אחריו המזבח
בית אל, **סמוך בה"א הידיעה שתי**
פעמים בפסוק אחד זרות מורה שכותב
סימנים אלה האחרונים הורגל בה ולא
חשבה לטעות, והמעתיק העתיק כמו
שמצא במגלה שלפניו.

שמותיה של ה"א הידיעה:

בפירוש ראבי"ע לבראשית א,
א מופיע ה"א הידיעה'
בפירוש הראשון,
ובפירוש השני ה"א הדעת'.

1. ה"א הידיעה'

2. ה"א הדעת'

3. ה"א ההודעה' - מצוי בכמה חיבורים

פרובנסליים (כגון ר' יוסף כספי ור' מנחם בן
שמעון)

4. ה"א היידוע'

מחבר/ים: משה בר-אשר
שם הספר: מחקרי עברית מראשונות לאחרונות
שם ההוצאה: האקדמיה ללשון העברית
שנת ההוצאה: 2023
עמוד: 156

ה"א המגמה

21. אחד השרידים הקדומים של היחסות במקרא הוא היחסה [a] המשמשת שימוש סדיר לשם ציון הכיוון שאליו פונים או אליו הולכים, היינו מה שמכונה בספרי הדקדוק "ה"א המגמה", כגון הַשְּׁמִימָה (בראשית כח 12) 'אל השמיים'; יָמָה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה (שם 14) 'אל הים (המערב) ואל הקדם (המזרח) ואל הצפון ואל הנגב (הדרום)'. כאשר מדובר בצירוף סמיכות החתימה [a] מצטרפת לצורת הנסמך, כגון אֲרֶצָה כנען (שם יב 5), בְּאֶרֶה שָׁבַע (שם מו 1).

22. אבל כבר בספרי הבית הראשון במקרא תש כוחה של ה"א המגמה. הדבר ניכר בדרכים שונות, ואציין כמה מהן: (א) אנו מוצאים שימוש יתר של ה"א המגמה, כלומר היא משמשת בלא ציון של תפקידה העיקרי, כמתבטא למשל במילה שָׁמָה ובמילים אחרות. אומנם מוצאים שָׁמָה המציינת את הכיוון, כגון "לְנוֹס שָׁמָה" (= לשם; בראשית יט 20); "מִן הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפְצוּ שָׁמָה" (= לשם; יחזקאל כט 13) ועוד הרבה, אבל מוצאים גם שָׁמָה שעניינה 'שם', היינו אין תפקיד לה"א המגמה החותמת את המילה, כגון "ויבך שָׁמָה" (= שם, בראשית מג 30), "וישָׁכְבוּ שָׁמָה" (= שם, יהושע

שרידי ה"א המגמה

- התהליך של היעלמות ה"א המגמה ניכר היטב בלשון חכמים . בשמות שהיא שרדה בהם היא מופיעה כצורן יתר וחסר מבע...
 - אכן גם בעברית שלנו כמעט אין שימוש בה"א המגמה. אנשים נוסעים "לירושלים" ולא יְרוּשָׁלַיִם, "יורדים לנגב" או "עולים לגליל", ולא הַנְּגֵבָה או הַגְּלִילָה.
 - עם זאת יש להצביע על כמה שימושים סדירים ולא סדירים של ה"א המגמה
- בעברית החדשה . אציין תחילה את הסדירים . גם בדור הזה מי שאינם מדברים באנגלית מחופשת לעברית ואינם אומרים "פלוני עשה עלייה לארץ" מקפידים לומר שהוא "עלה ארצה" גם אם כבר חדלו לשיר "אנו באנו ארצה" . כשמישהו, צעיר או מבוגר, רוצה לומר שהוא הולך או חוזר לביתו הוא אומר: "אני הולך הביתה" . ושומעים לרוב גם משפטים כגון "מתי את חוזרת הביתה?"

שרידי ה"א השאלה

קו נוסף מדקדוק המקרא שנתנדר או כמעט נעלם מהעברית החדשה...

יש בעלי לשון ויודעיה המשתמשים בה"א השאלה. גם בזמן האחרון שמעתי מי שאמר "השלחת לי את הספר שביקשתי?" ... אבל איש לא יאמר שהקו הזה מהלך בכתיבה העברית הכללית ובלשון המדוברת בימינו. אפילו שירים ופזמונים שהשתמשו בה"א השאלה במאה העשרים נטשוה מכבר.

עם זאת יש כמה מילים שבאות תמיד בה"א השאלה בדרך קבע, אך אינן זהות בהיקף תפוצתן. אציין את הבולטות שבהן **האם, האִמָּנָם, הפְּעֻקָּה**.

ר' משה קמחי דקדוק מלות המענה איוב ו'י"ג
האם שתי תמהות יחד.

• עמוד: 160

רות בורשטיין

ה"א השאלה במקרא ובעיתונות הכתובה בת-ימינו: היקרויות ותפוצה

4. ה"א השאלה בעברית הכתובה בת-ימינו

4.0 בפתיחת סעיף זה חשוב לציין כי ה"א השאלה לא נעלמה מן העברית הכתובה בת-ימינו, אלא שהשימוש בה מועט. בספרות יפה היקרויותיה רבות יותר מבעיתונות, משום שספרות זו מושפעת יותר מן המקרא. בדיקת היקרויותיה של ה"א השאלה בלשון העיתונות הכתובה מלמדת כי במאמרי הפרשנות שעוסקים בכלכלה, בפוליטיקה, בבעיות חברה, במדור ספרות ותרבות ובמכתבים למערכת משתמשים בה"א השאלה בתדירות של שלוש-ארבע פעמים בשבוע בעיקר בכתבות ובמאמרים ופחות בראיונות. רוזן¹⁸ טען כי במקרא אין הנגנה וייתכן שה"א השאלה הספיקה כדי להביע שאלה.¹⁹ לעומת זאת בעברית בת-ימינו אפשר לוותר על ה"א השאלה כי ירשנו מן היידיש את ההנגנה.

ה' ה...?

- מילית ההצעה הָא לפני מילת השאלה שנצטרפו למילה אחת בשל הגייתן כתיבה אחת
- הָא פִּיצָד (< הַפִּיצָד) ודומיהם
- אפשטיין, מבוא, עמ' 1219 .
- עם זאת יש עדויות שכמה מכותבי העברית ודובריה בימינו משתמשים במילה הכיצד כמילית שאלה, ואף מנקדים הַפִּיצָד או הַפִּיצָד (ה"א השאלה בפתח ודגש אחריה, כמו הַפִּצְעָקְתָה) .

- מחבר/ים: משה בר-אשר
שם הספר: מחקרי עברית מראשונות לאחרונות
שם ההוצאה: האקדמיה ללשון העברית
שנת ההוצאה: 2023
עמוד: 161

ה"א לאמת (ראב"ע), האמתית (רלב"ג)
האמתה (ריב"ב) = הלוא, הרי

הַאֲ... ¹ / הַ- ¹	הִירִי...; הִנֵּה...
הַאֲ... ² / הַ- ²	זוֹ

הַאֲ...³ / הַ-³ particle

1. [מִלַּת פְּתִיחָה לְטַעֲנָה:] הִירִי; הִלֵּא

behold ...! indeed ...!

2. [מִלַּת פְּתִיחָה לְמַסְקָנָה:] הִירִי; וּבִכֵּן; מִכָּאן וְשׁ...

behold; thus; this implies; from here

3. [מִלַּת נִגּוּד:] וְאִילוּ, לְעֵמֶת זֹאת; אָבֵל

whereas; however; but

["הא לחמא עניא" | מענה לשון](https://blog.maanelashon.org/2017/04/blog-post.html)

<https://blog.maanelashon.org/2017/04/blog-post.html>

תפקידי 'ה' המשמשת' בלשון המקרא:

בניגון ורשית

ה' סופית
לציון המין

ה' בסוף צורות
פועל מוארכות

ה' סופית
לציון המגמה

אות שימוש: ה' הידיעה

אות שימוש: ה' הקריאה

אות שימוש: ה' האמתה
= הלוא, הרי

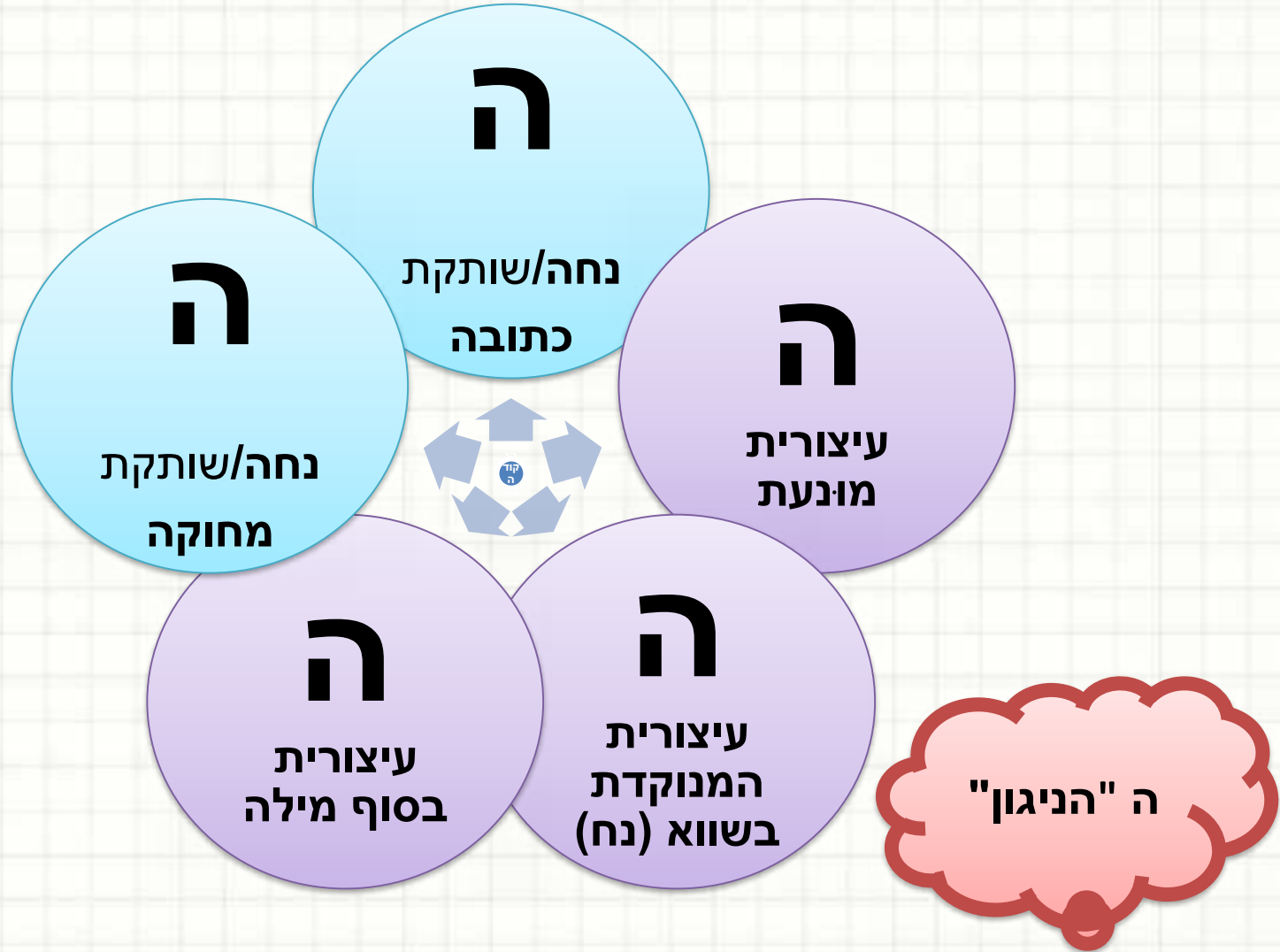
אות שימוש: ה' השאלה / התמיהה
= האם? / האם!?

אות שימוש: ה' הזיקה
= אשר

תחילית ה- בבניינים
הַפְעִיל, הַפְעַל, וְהַתְּפַעֵל

תהלים קכ"ד:ד' נְחֹלָה אבן עזרא –
והה"א נוסף כה"א לילה

ה'א - שתיים שהן חמש, כיצד?

תם ולא נשלם

שלב"ע שהחיינו והגיענו לזמן הזה

תודה על השתתפותכם

היו ברוכים!

בְּאֵלֵהֶם נַעֲשֶׂה-חֵיל וְהוּא יְבוֹס צְרִינוּ:

הִיבְטִים לְשׁוֹנִים בְּפִרְשֵׁת וַיְחִי פֶדֶ

דְּקֹדֵקִי קְרִיאָה וְהִזְכֵּרָה לְקֹרָא בְּפִרְשֵׁת וַיְחִי בְּהַפְטָרָה וּבְרֵאשׁוֹן שֶׁל שְׁמוֹת

מַז ל אָעִשָּׂה: הַעֲלִין בְּחֹטֵף סָגוּל כֵּן הוּא בְּמִדּוּיָקִים

מַז לֹא הַשְׁבַּעְהָ לִי וַיִּשְׁבַּע לֹא: שְׁנֵי לְשׁוֹנוֹת הַשְּׁבוּעָה כֹּאן הֵן מְלַרַע, וּמוֹטְעָמוֹת בְּטַעַם מְפַסֵּיק

מַח וּמִוֹלְדֵתָּךְ אֲשֶׁר-הוֹלְדֵתָּךְ: הַדְּלֵת"ן בְּשׁוּא נַח¹

מַח ז מִתְּהָ: הַהֲטַעְמָה בְּמ"ם.

כְּדִי לְמַנוּעַ טַעוֹת – בְּחֶלֶק מֵהַחֻמוֹשִׁים נוֹסְפָה תְּלִישָׁא גַם בְּמ"ם²

מַח ט אֲשֶׁר-נִתְּן-לִי... קָחֶם-נָא:

גַּעִיָּה בְּנִר"ן וּבְקַר"ף בְּהַתְּאָמָה.

וְאֲבָרְכֶם: הַרִ"שׁ בְּשׁוּוֹא נַע וְהַכ"ף בְּצִירֵי

מַח י עֲלִיית שְׁנֵי

מַח יד שְׁכַל: שִׁין שְׁמֵאלִית

מַח טו וַיְבָרֶךְ: בְּמַלְעִיל וְהַרִ"שׁ בְּסָגוּל

מַח טז וַיִּקְרָא: וְא"ו הַחִיבוּר מְנוֹקְדֵת בְּשׁוּוֹא

מַח יז עֲלִיית שְׁלִישִׁי

מַח יט יְהִיָּה-לְעַם: גַּעִיָּה בִּיר"ד הַרְאֵשׁוֹנָה וְדָגֵשׁ חֶזֶק בְּלִמ"ד מְדִין דְּחִיק.

וְזִרְעוּ יְהִיָּה מְלֵא-הַגְּזִימָה: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת וְזִרְעוּ

מַח כ בְּרָךְ: הַבִּי"ת בְּטַעַם רְבִיעִי, אֵין לְהַשְׁגִּיחַ בְּגִרְשֵׁיִם שֶׁל קוֹרֵן. יִשְׁמְרֵךְ: הַמ"ם בְּשׁוּא נַע כִּי הַשִּׁין בְּחִירָק מְלֵא³

מַח כב וְאֲנִי: בְּגִרְשֵׁיִם, אֵין לְהַשְׁגִּיחַ בְּרְבִיעִי שֶׁל קוֹרֵן.

שְׁכֶם אֶחָד: הַאֵל"ף וְהַחִי"ת בְּפִתַח

מַט א עֲלִיית רְבִיעִי

מַט ג בְּכָרִי אֲתָה: שְׁתִּיחֵן בְּמַלְעִיל.

וַיִּתֵּר עָז: הַעֲלִין בְּקִמְצָא גְדוּל וְלֹא בְּחֹלֶם

מַט ו תִּתְּד: מְלַרַע הַטַּעַם בְּחִי"ת.

הַרְגוּ אִישׁ: טַעַם נִסּוּג אַחוּר לַה"א הַרִ"שׁ בְּשׁוּוֹא נַע.

עֲקְרוּ-שׁוֹר: דָּגֵשׁ חֶזֶק בְּקו"ף וְהַשׁוּוֹא תַּחְתִּיָּה נַע

מַט ט מְטָרְךָ בְּנֵי עֲלִיָּת: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת מְטָרְךָ

מַט י מִיְהוּדָה: מ"ם בְּחִירָק מְלֵא, אֵין לְבִטָּא שׁוּוֹא בִּיר"ד.

יִקְהָת: דָּגֵשׁ חֶזֶק בְּקו"ף וְהַשׁוּוֹא תַּחְתִּיָּה נַע

מַט יג יָמִים: יֵשׁ לְהַדְגִּישׁ אֶת הַמ"ם לְהַבְדִּיל מֵרְבִּים שֶׁל יוֹם: יוֹם/יָמִים – יָם/יָמִים

¹ יש משתבשים לקרוא ומולדתך והפכו את השוא הנח לנע [בקריאת סגול] ואת הנע לנח!

² מעניין, שגם בתנ"ך ברויאר ודוּתן ובר-אילן שנמנעים מסמיון כפול של תלישא ושאר הטעמים המסומנים בראש המילה או בסופה – כאן מסמנים תלישא גם על המ"ם.

³ כלומר התנועה הגדולה של החירק. הובהר כאן כמה פעמים כי הכתיב המופיע במקרא כשהוא חריג מבחינה דקדוקית אינו קובע אם זו תנועה גדולה או קטנה.

מט יז **עֲקֵבִי-סוֹס**: דגש חזק בקו"ף והשווא תחתיה נע

מט יט עליית חמישי

מט כ **מַעֲדֵי-מֶלֶךְ**: העמדה קלה במ"ם הראשונה למנוע הבלעת העי"ן החטופה

מט כג **וַיִּמְרְרוּ**: היר"ד בשווא נח ור"ש ראשונה בשווא נע

מט כד **אֲבִיר**: הבי"ת רפה ללא דגש

מט כה **וַיַּעֲזֹב**: עי"ן בשווא נח, זי"ן בשווא נע, כ"ף סופית דגושה. יש להיזהר מתופעת 'הדבקין' בקריאת פסוק זה (בדומה לכל קריאה אחרת), דהיינו, לתת רווח בין מילים שאות עלולה להיבלע ביניהן למשל: שמים // מעל וכד'.

וַיִּבְרָךְ: רי"ש בשווא נע וכ"ף סופית דגושה

מט כז עליית ששי

יִטְרֹף: הרי"ש בקמץ רחב⁴. **יֹאכֵל עֵד**: טעם נסוג אחור ליר"ד

מט ל **אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי-מִמְרָא**: המרכא במילה **אֲשֶׁר**⁵

מט לג **וַיֵּאָסֶף**: במלעיל

נ ב **הַרְפְּאִים**: הפ"א בשווא נע בניגוד להרגל, ולהזהר מהבלעת האל"ף. לא הרופים

נ ז **וְכָל זְקֵנֵי אֶרֶץ-מִצְרַיִם**: טפחא בתיבה **וְכָל**

נ יד **קָבְרוּ**: הקו"ף בקמץ קטן

נ יז **אֲנָא**: מלרע, הטעם בנו"ן, יש להעמיד קלות גם את האל"ף

נ כא עליית שביעי

וַיִּנְחָם: במלרע⁶

נ כב מפטיר

נ כד **וְאֱלֹהִים**: האל"ף כלל אינה נשמעת.

וְהַעֲלָה: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה, בדומה לו גם בפסוק הבא **וְהַעֲלִתֶם**

הפטרת ויחי מלכים א ב:

ב ג **וַעֲדוּתֵי**: הדל"ת בשווא נע והוי"ו נקראת בחולם, במבטא "ישראל": Ve'edeVotav

ב ה **אֲשֶׁר-עָשָׂה לִי**: טעם קדמא נסוג אחור לעי"ן.

וַבְּנַעֲלֹ: אע"פ שיש געיא (מתג) בוי"ו – הבי"ת בשווא נח

ב ז **בְּבִרְחֵי**: בי"ת שנייה בקמץ קטן

ב ח **קָלְלֵנִי**: געיה בקו"ף ושווא נע בלמ"ד. **וְאֲשַׁבַּע**: טעם קדמא בשי"ן והעמדה קלה בבי"ת

ראשון של שמות:

א ג **יִשְׁשַׁכָּר**: כבר כתבנו בפרשיות ויצא-וישלח לקרוא **יִשְׁכָּר** והשי"ן השנייה כאילו אינה קיימת

א ז **שני במנחת שבת**

⁴ לו היתה המילה יטרף מוקפת לזו הבאה אחריה, היינו דנים אותו בקמץ חטוף.

⁵ בדפוס ונציה בטעות המרכא במילה פְּנֵי.

⁶ בשונה מזולתו בפרשת כי תישא, שם מילה שונה לחלוטין, וַיִּנְחָם. אצלנו בבנין פיעל שם בבנין נפעל.

ילקוט סופר. וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. ואיתא במדרש (צו א'): למה פרשה זו סתומה, מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם. ויש לפרש הכוונה דהנה שמחת עוה"ז בלא⁸ הן חשובין, מה יתאונן אדם חי על עניני העולם הזה הלא עוד מעט ואין צרה. רק עיקר צער של צדיקים הוא מה שנוגע לבניהם שיוכלו לגדל זרעם על מבועי התורה והיראה טהורה. ואם אינם רואים פרי קודש שלהם בדרך שרוצין בו, הוא להם לצער גדול. ועל כן כל זמן שלא ראה יעקב בעצמו אם יוסף עומד בצדקו לא האמין להם, ואמר לבניו אֲלֶכֶּה וְאֶרְאֶנּוּ (בראשית מה, כח), בבחינת הַרְאֵנִי אֶת מְרִאֲנֶיךָ (שיר השירים ב, יד). וכעת שראה כל בניו וגם יוסף עומדים בצדקתם וגם בני בניו מגודלים על ברכיו, לא היה לו עוד שום צער, וזה כוונת המדרש שלאחר שחי יעקב בארץ מצרים, וראה כל בניו עומדים בצדקתם, נסתמו ממנו כל צרות שבעולם, כי לא היה לו עוד שום צער.

לב העברי. וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. במדרש: למה פרשה זאת סתומה, שנסתם ממנו כל הצרות שבעולם וכן הוא בזוהר. וצ"ב שהוא להיפך מן המדרש שהובא בפירש"י דכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד שהתחילו לשעבדם. ואפשר לומר כי שניהם בקנה אחד עולים, כי כן דרך היצר מסית ושוב מלשין, כדאמרו בב"ב (דף טז.) 'הוא שטן, הוא יצה"ר, הוא מלאך המות'. וכן כאן בתחילה בא עם כל חריות שבעולם כדי לצודם במצודה, שוב אם הולכין אחריהן, כמו מסעודת אחשורוש, אז באה גורת המן. אך כל זמן שיעקב היה חי עם בית יוסף, הזהירם והבדילם כדכתיב בַּעֲבוּר תִּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן פִּי תוֹעֵבֵת מִצְרַיִם כָּל רֵעָה צֹאן (בראשית מו, לד) ולהיות מופרש ומובדל מהם, ושלא ליכנס במצודה, סחור סחור לכרמא לא תקרב, ובגדרי עריות, ובשם לשון מלבוש. אך כיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם מלדעת אחריהם, ואם גם לפי שעה נסתם מהם כל הצרות, שהיה להם כל חריות כדי ליכנס למצרים, ולא הבינו כי בזה נעשה יד להתחלת השיעבוד. ומדויק הלשון ברש"י 'שהתחילו לשעבדם' ולצודם כן. ונדרש סמוכין אחרי שכתוב לעיל יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גִּשְׁן וַיִּאָחֲזוּ בָהּ, וזה כפל הלשון, אלא כי עד הנה לא ישבו רק בארץ גשן לבד, אבל כעת הם התחברו להם במצרים ולהתערב בהם וללכת בטיאטראות שלהם, כמובא במדרש ילקוט שמעוני ריש שמות, והם מראשית קרבו אותם מאוד, על דרך 'שׁוּבֵי שׁוּבֵי הַשְּׁוֹלְמִית שׁוּבֵי שׁוּבֵי וְנַחֲזָה בָּךְ (שיר השירים ז, א), דאומות העולם אומרות לישראל בואו לכם אצלנו ואנו ממנין אתכם דוכסין אפרכין. ונסתם עיניהם ולבם מלראות את הנולד, עד כי באו כן אל המצודה שהתחילו לשעבדם.

הרב יהושע גריינימן נר"ו. פירש"י פרשה זו סתומה וכו', איתא בזהר פרשת כי תבא ובתיקוני זהר דיש נ"ג פרשיות בתורה מהלכה למשה מסיני, הן ושמותיהן, וצ"י זבחים כ"ח א' כשהוא אומר בפרשת קדושים תהיו וכו', ועוד כיו"ב, וכן כתבו שמשה לא נזכר בפרשת תצוה, ופרשה זו קבלנו שהיא סתומה, ובבכור שור פסחים ו' ב' האריך בזה לבאר מנלן שיש כאן פרשה כלל, ולמש"כ אין צריך לזה. וז"ל הגור אריה ואין להקשות אחר שאין לה ריוח כלל שמא אינה פרשה בפני עצמה והיא פרשה אחת עם פרשה שלפניה, שהפרשיות איזו סתומה ואיזו פתוחה היא קבלה בידינו מעזרא הסופר שהיה סופר מהיר בתורת משה, פרשיות אלו אחר שמחלקין אותן לשתי פרשיות אם כן ע"כ היא קבלה בידינו, ועוד שאין ענין פרשה זו לזו, וצ"ל שכל אחת פרשה בפני עצמה, - ועי' מסורת המקרא לר' יהודה החסיד ריש פרשת מסעי ד' פרשיות שבתורה שתחילתן וכו'.

מלוא העומר. וַיְחִי יַמִּי יַעֲקֹב שְׁנֵי חֲמִיּוֹ שִׁבְעֵי שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָת שָׁנָה. נראה, שכל מעשים שעושה האדם לתכלית המצוה, נחשב לו אפילו מעשה שהוא צורך הגוף ג"כ בכלל המצוה, כמו האכילה ושינה, אם

⁷ בחלק מהדפוסים, הנו"ן דגושה אך אין זה הנוסח המדויק, בכתר ארם צובה אין דגש.

⁸ במקרא כָּלָה חֲשִׁיבִין (הניאל ד, לב), אבל בכתיב זה לא יובן.

כוונתו ליתן כח בגוף בשביל עבדות ה', הכל נכלל בכלל מעשה המצוה וכו'. ומזה ראוי ליקח מוסר שאין השניה שאינה לתכלית המצוה נחשבת בכלל המצוה, ואינו נכלל בימי האדם שהם הימים הקדושים שקונין הויית הקדושה, כמו שאיתא עה"פ וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹתוֹ (עי' זוה"ק ח"א צט.). ובה מובן מה שכתוב וַאֲבָרְהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים זֶה בְּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל (בראשית כד, א'), כי לפי הזוהר שם (רכד.) הימים עצמם שאדם פועל בהם הטוב, בהם מתלבש, אך אי אפשר מבלי שיעסוק האדם בצרכי הגוף, אך אצל הצדיק נכללו גם ימים אלו במדריגת ימים הקדושים.

ובזו מובן הפסוק וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וַיְחִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיִּים וְאַרְבָּעִים וּמָאתַיִם שָׁנָה: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹתוֹ, והענין הוא כך, כי בתחילה מדריגת 'יעקב' לא היתה נעדרה ממנו מיום היותו בן שבע שנים, כמו שכתוב וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים (בראשית כה, כז'), שאז היו ניכרים ונפרדים זה לתומו וזה לרשעו, ועונת הפעוטות כבר שית כבר שבע (עי' גיטין נט.). לכן בחינת 'יעקב' לא נעדרה ממנו גם בקטנותו, כי נכללו הישבע, בארבעים ומאת שנה, שאין ספק שהצדיק תגדל מדריגתו, יום יום מוסיף קדושה, ונכללו ימים הראשונים בקדושת האחרונים. וקודם מותו בשעת קריבת ימיו נכללו הראשונים בקדושה יתירה במדריגה גדולה ויקרבו ימי 'ישראל' למוות'. וזוהו הפירוש וַיְחִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִיִּים וְאַרְבָּעִים הַקְטָנָה, שבו בחינת 'יעקב' שבע שנים, מעת היותו בן שבע שנים. אולם על אף שבתחילה היו שנים אלו רק בבחינת 'יעקב' מ"מ, ע"י שעלה ונתעלה⁹ בהמשך חייו לבחינת 'ישראל' נכללו כולם בתוך בארבעים ומאת שנה היינו שנכללו שנותיו הראשונות באחרונות, ומפרש הכתוב ואומר מתי אירע זה שנתעלו שנות 'יעקב' ונכללו בשנות 'ישראל', בעת שזיקרבו ימי ישראל למוות'. לזה נאמר וַאֲבָרְהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, שבא בכל ימיו שנצטרפו הימים בקדושה, וכל הימים משנולד ועוד זמן צרכי הגוף ז' בך את אברהם בכל', שלא תאמר שלא נכללו בימי הקדושה רק הזמן שעסק בעבדות ה', לא הזמן שעסק בצרכי הגוף, נמצא שצריך לגרוע הרבה מן הימים, לזה אמר ז' בך את אברהם בכל' בכל מעשה ידיו של צרכי הגוף, וגם ימים ראשונים שעלו לו עד שלא הכיר את בוראו, גם אלו נכללו בקדושת הימים לבוא להתלבש בהם כדברי הזוהר.

פנים יפות. וְעָשִׂיתָ עִמָּדֵי חֶסֶד וְאֱמֶת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. יראה מדלא אמר בתחלה ושכבתי עם אבותי אל נא תקברני במצרים, ותו דלא היה צ"ל כלל אל נא תקברני אלא ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים, אלא האמת הוא שמובטח היה יעקב שיעלה ממצרים שכבר הבטיחו הקדוש ברוך הוא ובראשית מו, ד וַאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם עִלָּה, אלא ששאלתו היתה שלא ישימוהו בארץ מצרים ולהעלהו לעת הגאולה כאשר עשו ליוסף, וזהו שאמר אל נא תקברני במצרים אף לפי שעה, אלא מיד כששכבתי עם אבותי תשאני ממצרים, ובסוף כתובות וקיא א| אמר קרנא דברים בגו יודע היה יעקב שצדיק גמור היה ולמה הטריח בנו מפני צער גילגול מחילות, ובאמת לפי טעם זה היה יכול לצוות שישאווהו לעת הגאולה ואפשר שהיה מתיירא שמא יחזיקו במערה בתוך הזמן בני עשו ויקברו את עשו במערה, כשאחז"ל וסוטה יג א| שנלחמו עם בני יעקב על המערה ולא רצה להקבר בקרקע אחרת בא"י מפני שרצה להקבר בקרקע שקנה כדאיתא בב"ב וק"ב א| נמצא צדיק קבור בקרקע שאינו שלו, והיינו דאמר א. ה. בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי פֶרְשִׁי לְשׁוֹן מְכִירָה לְשׁוֹן קִנְיָן וְכוּ' כֵּן כִּסְף וְזָהָב וְכוּ', ולכך הוצרך לומר הטעם משום גילגול מחילות, לפי שבמצרים היה יכול לקנות קרקע שיקבר בו, אלא שכיון שרצה להעלותו משום צער גילגול מחילות ולא רצה להקבר אלא בקברו אשר קנה בעצמו לכך צוה להעלותו מיד....

והנה רש"י ז"ל פירש חסד שעושיין עם המתים נקרא חסד של אמת, יש מקשים כיון שאחז"ל וכתובות עב א| דקבר יקברוניה דספד יספדוניה הרי יש לו גמול, ולק"מ דכל גמול היינו מאותו אדם שעשה לו הטובה והוא משיב לו, וכשאחז"ל וב"ב קנו א| במתנה אי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוי יהיב ליה מתנה הדר הוי ליה זביני, משא"כ בחסד שעושיין עם המתים שאינו מקבל הגמול מן אותו שעשה לו הטובה אלא מאדם אחר, וכי בכל גמילות חסדים אינו מקבל שכר מהשי"ת כמו בכל המצות, מ"מ אין זה נקרא גמול כי אם כשמקבלם מאותו אדם עצמו...

הרב חיים גריינימן ז"ל. כתב רש"י פירוש אחד לפי שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות

⁹ ביטוי מושאל מסדר הושענות להושענא רבה לְמַעַן צִיר (אליהו הנביא) עָלָה וְנִתְעַלָּה בְּרִכְבּ וְסוּסֵי אֲשׁ. הביטוי עלה ונתעלה נראה ככפילות מוכפלת, והרב ברוך אפשטיין ז"ל בעל תורה תמימה מציע לתקן עלה ונתעלה, רמז לעליית אליהו בסערה לשמים והעלמותו שם. ביטוי מושאל זה עָלָה וְנִתְעַלָּה מצוי למדי.

איתא בכתובות ק"א א יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחוצה לארץ חיים למה הטריח את אחיו ארבע מאות פרסה שמא לא יזכה למחילות.

מתבאר מהגמרא דיש מתים שבחוץ לארץ שקמים לתחת המתים ע"י גלגול מחילות והיא הדרך המובחרת יותר הניתנת לצדיקים, ופירש רש"י שם מהו גלגול מחילות שנעשות להם מחילות בקרקע ועומדים על רגליהם והולכים במחילות עד א"י ושם מבצבצין ויוצאים, ויש כאלו שלא יזכו למחילות אבל יחיו ע"י גלגול, והיינו שמתגלגלים העצמות עד ארץ ישראל וחייין שם כמו שפירש רש"י.

ובזה ניחא מה שאמרו בגמרא הנ"ל דידע הי' יעקב שצדיק גמור הי' ואם מתים שבחו"ל חיים למה הטריח את בניו שמא לא יזכה למחילות, ואם אי אפשר לתחיית המתים למתים שבחוצה לארץ אלא ע"י מחילות הרי כיון שצדיק גמור הי' פשיטא שיזכה למחילות, דודאי יקום לתחיה.

עוד מבואר בהא דאמרו בגמרא הנ"ל יודע הי' יוסף בעצמו שצדיק גמור הוא וכו', ולמה לא מייתי מיעקב עצמו שידע בעצמו שהוא צדיק גמור, דיש לומר דמשום דניחא לי' ליעקב אבינו בקברות אבותיו הוא דקאמר ליוסף שלא יקבור אותו במצרים אלא בקברות אבותיו ולא משום צער גלגול מחילות, ומיהו קצת קשה דהא ודאי איכא עדיפותא בארץ וכדאמרינן אינו דומה קלטתו מחיים כו', ומשמע דקליטה דמיתה נמי מילתא היא, וה"נ אמרינן בגמרא כאילו קבור תחת המזבח, וא"כ מנא לי' דמשום מחילות לתחי' הוא דאמר יעקב אל תקברני במצרים, ולכך למדו מיוסף שידע בעצמו שצדיק גמור הוא וכו'.

הרב אליעזר פולאיס נר"ו. **הנה אביך חלה**, באונקלוס הגירסאות חלוקות, **וי"ג מרע**, ו**י"ג שכיב מרע**, ואין תימה על גירסת מרע, דמרע פירושו חולי, כמו פל המחלה אשר שמתי במצרים בשלח ט"ז כ"ו דמתרגמינן מרעין, וגם להגורסים כאן שכיב מרע פי' מרע הוא מלשון חולי, ולא מלשון רע (דהיינו שוכב מחמת רוע מצבו), ופירושו שוכב מחמת חליו, כלשון חולה שנפל למשכב.

ובגירסת אונקלוס כאן כבר נחלקו הראשונים ז"ל, שהרמב"ם בפיה"מ פאה פ"ג מ"ז (במתורגם מחדש מכת"י) כתב תרגום חולה מרע, והרא"ש שם כתב תרגום חולה שכיב מרע כלומר שוכב במטה מחמת חולי עכ"ל, וכ"ה ג"י יונתן כאן.

הא אבון מרע

א"ה. הגרסה הנכונה יותר היא מרע וכ"ה בדפוס סביוניטה **הא אבון מרע** ובתאג'. אני מתפלא על 'על התורה' שבחרו בנוסח 'שכיב מרע'.

פרשגן הרב ד"ר רפאל בנימין פוזן ז"ל.

חלה – מרע או שכיב מרע?

"אביך חלה" – **"אבון מרע"**. וכן גרס הרמב"ם בפירושו למשנה "הכותב נכסיו שכיב מרע" (**פאה ג ז**): **"שכיב מרע** הוא השוכב מחמת חוליו. **תרגום חולה** – **מרע**". ואף על פי שבהרבה נוסחים מתורגם **"הא אבון שכיב מרע"**. המפרשים העירו שאין בו צורך¹⁰ אבל **"נפש הגר"** הבחין בין חולה המסוגל¹¹ ללכת שתרגומו מרע לשוכב על מיטתו שהוא שכיב מרע. ומכיון שהפסוק הבא – **"וישב על המטה"** – מלמד שיעקב שכב בחוליו. תרגם בו **"שכיב מרע"**.

ואולי נוסח **"שכיב מרע"** נשתרבו מלשון חז"ל שאצלם הוא חולה מסוכן. כמוכח מן המשנה¹². ומכיון שלפי מסורת חז"ל¹³ עד זמנו של יעקב לא היה אדם חולה אלא מת מיד ויעקב ביקש על החולי טרם מיתה (בבלי ב"מ פז א). הרי שהיה מסוכן ולכן תרגמו **"שכיב מרע"**.

א"ה. אין בכוח סברא זו להכריע בין נוסחאות, ולכן עדיפה הגרסה 'מרע' ותו לא מידי!

מח ה הרב אליעזר פולאיס נר"ו. **אמרים ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי**, היינו לחושבם שבטים כמ"ש רש"י כאן ובפסוק דלהלן, ועי' רש"י בספר שופטים כ"ב שכתב דעשרת משפחות בנימין נחשבו עשרת

¹⁰ ראה "אוהב גר", "לחם ושמלה" ו"מרפא לשון".

¹¹ 'מסוגל' אינו מלה נרדפת ליכול!

¹² כגון בבא בתרא ט ו-ז: "הוא אומר שכיב מרע היה והן אומרים בריא היה... רבי אליעזר אומר אחד בריא ואחד מסוכן". הרי שהפך "בריא" – "מסוכן" וגם "שכיב מרע".

¹³ במקור, 'המדרש' והוא מפנה לפרקי ר"א. אבל ציינתי לתלמוד בבלי.

שבטים שיהיו מרחל שנים עשר שבטים, והיינו דדייק לשון הכתוב שם דכתיב בְּכָל שַׁבְּטֵי בְּנֵימִן, והלא אין בנימין אלא שבט אחד אלא משום שנחשבו עשרת משפחותיו כעשרת שבטים ועם אפרים ומנשה הרי יש כאן י"ב שבטים לרחל, ומיהו צ"ע לענין מה קראן שבטים ועוד היאך השוו לאפרים ומנשה הא כל מאי דפירש רש"י בפסוק דלהלן אצל אפרים ומנשה להשוותן לשאר שבטים לא הי אצל בני בנימין. א"ה. לפי רש"י בפרשת פינחס חסרות חמש משפחות מבנימין, וכמדומה שזה מקשה עוד יותר.

הרב אליעזר פוליאייס נר"ו. ראה פְּנִיךָ לֹא פָּלַתִּי, בעלמא מתפרש שורש פלל בלשון משפט, כמו וְנָתַן בְּפָלְלִים שמות כ"א ב, וכן פָּקַד פְּלִילִיָּה ישעי" כ"ח ז' ת"י דינאי, וכתב הרד"ק בשורש פלל שגם כאן מתפרש כן ור"ל לא עשיתי משפט ודין בעצמי שאוכל עוד ראה פניך.

ויונתן תרגם חשיבית לשון מחשבה, היינו שלא חשב שיוכל לראותו, ויוסוד הפי הוא כפי הרד"ק אלא שחלוקין במשמעות הלשון, וכן פרש"י, מיהו מה שהוכיח מלשון הכתוב ישעי" ט"ז ג' הִבְיָאֵי עֵצָה עֲשׂוּ פְּלִילִיָּה צ"ע, ששם לא פירש לשון מחשבה אלא כתב שהוא לשון ויכוח משפט לבחור לך את הטוב, ויונתן תרגם שם פלילה עצה.

ואונקלוס תרגם לא סברית, כלומר לא הייתי סבור שאראה אותך וכלשון מר סבר שבגמ', וכלשון סברוהו וג"ז כפי יונתן שהוא לשון מחשבה.

ולהלן מ"ט י"ח תרגם קויתי סְבָרִית, אבל כאן א"צ לפרש דכונתו מלשון תקוה, דמצינו שורש אחד בכמה אופנים, וגם וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לְשֵׂאת אֹתָם (בראשית לו, ז), תרגם לשאת לסוברא, ועוד משמש בכמה אופנים, יעו"י בערוך ערך סבר, (ואפשר דגם תקוה הוא מלשון מחשבה דהיינו מחשבת תקוה, מיהו א"צ לזה), וע"ע מש"כ להלן מ"ט י"ח בהערה ד"ה שרשו [על המלה סְבָרִית]

שרשו בלה"ק ודסמ"ך ושי"ן מתחלפין כמו שְׁבָרִית לִישׁוּעָתָךְ ה' (תהלים קיט, קסו).

מט כב זרע שמשון. בן פְּרִת יוֹסֵף בֶּן פְּרִת עָלִי עֵין בְּנוֹת צַעֲדָה עָלִי שור.

במדרש (ב"ר צח כג:) את מוצא בשעה שיצא יוסף למלך על מצרים, היו בנות מלכים מציעות עליו דרך החרכים, והיו משליכות עליו שיראין וקטלין וטבעות כדי שיתלה עיניו ויביט בהן, אעפ"כ לא היה מביט בהן, אמר לו הקב"ה אתה לא תלית את עינך והבטת בהן, חייך שאתה נותן לבנותיך צעידה בתורה, מהו צעידה, פרשה, ע"כ. וקשה מה שבח הוא זה ליוסף שלא הביט בהן, הלא מקרא מפורש בתורה וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרָי... עֵינֵיכֶם (במדבר טו, לט), והלא העין רואה והלב חומד (קוהלת רבה א ד"ה דברתי), וממילא פשוט הדבר שלא יעבור על האיסור. ואין לתרץ דמעיקר הדין היה מותר לו להסתכל בהן, משום איבה, והיינו שלא יבואו לידי שנאה מפני שהם היו חשובות שהיו בני מלכים, שהלא כתבו התוס' ע"ז כו. (ד"ה סבר) שאין מתירין איסור דאורייתא משום חשש איבה, ובזה יש איסור דאורייתא של ז'לא תתורו, ונראה לפי מה שמצינו בגמרא (בבלי ברכות ז א) שהיה אמוראים שהעידו על עצמם שאין מזיק להם הראיה, כי מרוב קדושתם ופרישותם הרי זה נדמה בעיניהם כמו סתם חפצים. ובודאי יוסף הצדיק ג"כ היה במדרגה זו, ואף אם היה מגביה עיניו, לא היה נמשך אחר מה שרואה בעיניו, וממילא לא היה עובר על האיסור של ז'לא תתורו, וכמו שאכן מצינו שעמד בנסיון עם אשת פוטיפר, ובודאי בנות מלכים של מצרים היו דומים בעיניו כמו כשורא וכדומה, דברים שאין בהם ממש. וממילא היה צד גדול להתיר לו להגביה עיניו, דהלא היו אלו בנות מלכים ויש חשש איבה, ואין כאן איסור דאורייתא, כי הלא יוסף לא היה נמשך אחריהן כלל, אפ"ה לא רצה להגביה עיניו, כי לא רצה שהם יביטו בו הבטה שאינה לשם מצוה אלא לשם עבירה¹⁴, ועל דבר זה שבחו אותו במדרש וזכה על כך לשכר מיוחד.

מט לא שְׁמָה קָבְרוּ אֶת יַעֲזֶק הכתב והקבלה. ואף על גב דאסור לבן לקרוא את אבותיו בשמם בין בחייהם בין לאחר מותם (בקדושין ד' למ"ד), זה אינו רק כשמזכיר שמם לבד אבל כשאומר אביו מותר כמו אבא חלפתא, אבא יוחי, לדוסתאי אבא, ינאי אבא, (כמש"כ הגר"א ביו"ד סי' רמ"ב סקל"ד). ואחרי שאמר תחלה קָבְרוּ אֶתִּי אֶל אֲבֹתַי, לכן מותר לו להזכיר שמם. אמנם מה שאמר יוסף אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיַעֲזֶק וְלִיעֶקֶב (נ, כד) וכן יַעֲזֶק אמר (לעיל כ"ה ד') וְיָתֵן לְךָ אֶת בְּרִפְתֵּי אַבְרָהָם צריך ביאור. וקרוב לומר דשאני שמות שלשת האבות מכל שמות בני אדם, כי כל שאר השמות אינם רק מקריים לפי מה שיזדמן בפי האבות לקרות

¹⁴ א"ה. כנראה חפצו בו לא רק לשם נישואין, וד"ל.

שם בניהם, וכל עוד שלא ישתדל הבן להכין נפשו אל אחת מן המעלות האמתיות לקנות לו אחת מן השמות התוארים המשובחים להקרא חכם או נבון צדיק או עניו וכדומה, פחיתות גדולה הוא לו אם ישאר כל ימיו בשם תולדתו לבד, ולזה הקורא את אביו בשם תולדתו יורה בו פחיתת מעלה והעדר כבודו, אבל שם שלשת האבות אברהם יצחק יעקב הם שמות אשר פי השם נקבם להקרא כן, וכי יש לך חשיבות גדולה מזו אשר טרם נוצרו בבטן וקודם הולדתם היתה עין ה' עליהם להודיעם בשם, אשר יורה בלי ספק על יתרון מעלות נפשיותיהם, ולזה כבוד גדול הוא להם אם יקראום זרעם אחריהם בשם הנכבד אשר מפי השם יצא לקרותם בו. דוגמא לזה דביומא ל"ח אמרי' דלא מסקינן בשמייהו דרשיעי, וכתב הריטב"א ומ"מ מסקינן בשמי' דישמעאל כיון שהקב"ה קראו באותו השם.

ני חזון איש. ויבאו עד גרן האטוד אשר בעבר הירדן (ב) חברון היתה בחלקו של יהודה במזרחית צפונית, דכתיב יהושע ט"ו ט"ז, שעלה מחברון לדביר ומשמע דסמוכין הן ודביר בגבול צפון כדכתיב שם ז', והיא למזרח ירושלים, וכשנשאו יעקב אבינו ממצרים לחברון היה אפשר להם ליכנס דרך פלשתים וללכת כל אורך א"י ממערב למזרח עד חברון ולפי' לא פגעו בירדן, אבל אחרי שנאמר גרן האטוד אשר בעבר הירדן, למדנו שלא היתה להם דרך לחברון ממערב אלא מצפון ובאו כנגד הירדן והפכו פניהם לדרום עד חברון ועבר הירדן דכתיב היינו עבר המערבי, ואולי הלכו דרך המדבר ודרך ארץ אדום והקיפו ים המלח ועברו את הירדן ככניסת ישראל לארץ.

הפטרת ויחי

בגליון ויחי משנת פד הבאנו מדברי ידידנו הרב גור אריה צור נר"ו עתה המשיך להטעימנו מנופת צוף אמריו וישא משלו ויאמר הפטרה זו בראש ספר מלכים נקבעה לפרשת ויחי, מאחר ועוסקת בעניינים הדומים לפרשה:

בתחילת הפרשה נאמר: ויקרבו ימי-ישראל למוות, וקורא לבנו יוסף ומשביעו וכו', ובתחילת ההפטרה נאמר: ויקרבו ימי יוד למוות. וקורא לבנו שלמה ומצוהו וכו'. ובשימת לב, גם בפרשה וגם בהפטרה, נאמר כי קרבו הימים למוות, אך למעשה היה זה רק לשם השבעה וציווי, ולא לעניין המיתה עצמה, שהרי בשניהם המיתה התרחשה מאוחר יותר, ולכן נאמר כי רק קרבו ימי המיתה. אבל לא המיתה עצמה. שכן יעקב בקש על הדבר שבבוא עת הפקודה, לא ילקח בחטף, אלא יחלה ותנתן לו שהות לצוות את בניו לפני מותו כמובא בחז"ל [ב"מ, סנהדרין ומדרש ילקוט שמעוני לד-לד] עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על הדבר, ואמר, רבוננו של עולם אל תקח נפשי מפני עד שאצוה על בני ונעתר לו, שנאמר, ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. ובעת שנאמר ויקרבו ימי-ישראל למוות עדיין לא היה חולה.

וכן בדוד נאמר ויקרבו ימי יוד למוות. וצוה את בנו שלמה כמפורט בהפטרה, ועדיין לא הגיעה שעתו, ובזמן פטירתו של דוד לא היה איש עמו וגם שלמה בנו לא היה עמו. ובזה אינו דומה ליעקב אבינו. שבעוד אצל יעקב היו כל בניו עמו בצאת נפשו, הרי אצל דוד לא היה איש עמו בעת פטירתו. שהרי פסוק י' וישבב דוד עם אבתיו ויקבר בעיר דוד, מופלג הוא משאר הפסוקים הקודמים בהם מצוה דוד את בנו שלמה, ואינו ברצף אחד עמו. וכן מבואר במסכת שבת [ל:]: בעניין פטירתו של דוד המלך: כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהילים לט-ה) הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם הודיעני ה' קצי, אמר לו [הקב"ה לדוד] גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. [שאל דוד]: ומדת ימי מה היא? [ענה לו הקב"ה]: גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. [שאל דוד]: אדעה מה חדל אני [כלומר באיזה יום מימי השבוע אמות] אמר לו [הקב"ה] בשבת תמות. ובהמשך מובא: כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא [כי אין רשות למלאך המוות לקחתו כל עוד הוא גורס לימודו]. ההוא יומא [שבת חג השבועות], דבעי למינח נפשיה, [שבו נתבקש להשיב את נשמתו], קם מלאך

המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא, אמר [מלאך המות] מאי אעביד ליה [איך אגרום לו להפסיק מגירסתו כדי שאוכל לקחת נשמתו], הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני, נפק למיחזי [יצא דוד לראות פשר הדבר מדוע הרוח בוחש באילנות בשבתא דחג השבועות], הוה סליק בדרגא, איפחית דרגא מתותיה, [נפחת הדרגש מתחתיו] אישתיק [שתק מגירסתו ובוזה ניתנה רשות למלאך המוות לקחת נשמתו] ונח נפשיה.

מוכח, איפוא, שלא צוה את שלמה סמוך למיתתו, אלא לפני כן, כאשר חש בנפשו שקרוב יומו, ככתוב ויקרבו ימי דוד למות, כשם שיעקב קרא ליוסף כאשר חש שקרבו ימיו. זה שנאמר בשניהם ויקרבו ימי-ישראל למות, ויקרבו ימי דוד למות. והיו במופלג מן המיתה. ועוד יש לומר, כי גם ביעקב וגם בדוד הם מצויים את בניהם אחריהם על מלך המשיח. ביעקב נאמר שציוה על משיח בן יוסף [מט, כו] תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אהיו, וירמוז בזה על משיח בן יוסף, וכן רמז המלבי"ם בפירושו בתהלים פ"ט, פסוק מ': הנזר הוא הכתר שיצייר הקדושה שהוא נזיר אחיו, ציץ הזהב נזר הקדש, כי נזר שמן משחת אלהיו על ראשו, ובא על נזר המלך שנמשח וגו'.

וכן ציוה יעקב גם על משיח בן דוד באומרו: יהודה אתה יהודה אהיה ידך בערף אביה ישתחוו לך בני אביה: גור ארצה יהודה מטריף בני עליה פלע רבץ פאריה וכלביא מי יקימנו: לא-יסור שבט מיהודה ומתקק מבין רגליו עד כן-יבא (שילה) שילו ולו יקת עמים:

וכן בדוד מצוה הוא לשלמה בנו אחריו לשמור דרך השם ולהבטיח בכך ביאת משיח בן דוד: אנכי הלה בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש: ושמרת את משמרת יהוה אלהיך ללכת בדרךיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו פפתוב בתורת משה למען תשפיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם: למען יקום יהוה את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם לאמר לא יפרת לך איש מעל פסא ישראל:

ולעומקו של מקרא, יש לומר כי נמצא עוד דבר אחד שבו נשתוו יעקב ודוד. שבשניהם, גם בדוד וגם ביעקב המלים האחרונות שרחשו שפתותיהם בעת יציאת נפשם היו בעניין של חסד והכרת הטוב.

אצל דוד, מבואר כנ"ל שביום פטירתו לא פסיק פומיה מגירסא, עד ששתק בנופלו מן הדרגש, והגירסא בתורה הרי היא חסד, והכרת הטוב, שנאמר "ותורת חסד על לשונה (משלי לא, כו)" ו"לקח טוב נתתי לכם (משלי ד, ב)" ואין טוב אלא תורה.

ועוד, שגם בצוואתו לשלמה בנו כפי שמובא בהפטרה מצווה הוא על עשיית חסד עם בני ברזלי הגלעדי והוא גמול טוב על אשר קרבוהו בברחו מפני אבשלום בנו: ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנה כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך. ובתוספת הארה מר' אליהו לוי בעל ההיבטים הלשוניים, כשלומדים את ההפטרה צריך לשים לב גם לצוואה להרוג את יואב בן צרויה ואת שמעי בן גרא לזכותם לחיי העולם הבא. שגם צוואות אלו ממידת החסד הן.

וכן מובא ב"ברוך שאמר" בשם מהר"ש לאנייאדו [כלי יקר על הנביא], וכן בבאר משה מאוזרוב על מלכים, שהציווי להרגם היה מחמת מדת החסד, לענוש אותם בעוה"ז כדי שינצלו מעונשי שמים בעוה"ב¹⁵. ונרמז באות וי"ו שנאמרה בהפטרה ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד והיו באכלי שלחנה וגו' שה-ו מוסיף על ענין שלפניו ושלאחריו, שכולם ענין הטבה וחסד.

וכן ראוי לצרף לכאן את צוואת דוד המלך לשלמה בדברי הימים [א כ"ח ט] ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש יהוה וכל יצר מחשבות מבין אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד.

¹⁵ לפי חז"ל קיבל עליו שלמה מחיר נכבד בהריגת יואב. מסכת הקללות שקילל דויד את יואב בתגובה על רצח אבנר נתגלגלה חזרה על משפחת שלמה. ראה רש"י במלכים (ל) ויאמר לא - שמים לא חקבל עלי; קללות שקללני דוד אביו במיתת אבנר "יחלו על ראש יואב (שמואל ב, ג, כט)", יקבלם שלמה עליו, ואחר כך אלא (ראה סנה' מה, ב). (לא) עשה פאשר דבר - אני חקבלם עלי. ולכן נדבקו כל אלה בזרע דוד: עוזיה היה מזרעו, אסא - מחזיק צפנה, יהויקים נפל בחרב, וחכר לחם - נדקיהו (ראה ס.א.).

ולעומקו של מקרא יש לומר מאי דַע שאמר דוד, הוא עניין של התחברות והתקשרות. וההתחברות וההתקשרות עם בורא עולם היא ללכת בדרכיו ולגמול חסד עם הבריות. וזו היא העבודה הנרצית לפני ה'. ובוזה תכון מלכותו מאד. ויאריך ימים על ממלכתו. ולעומקו של מקרא יש לומר שכן מצינו אצל יעקב שדבריו האחרונים היו של חסד והכרת הטוב באומרו: מֵאֵת בְּנֵי-חֵת. וכמבואר לעיל שהיה בזה חסד והכרת הטוב: שכן בְּנֵי-חֵת, הם נתעסקו בקבורתה של רבקה אמנו. שהרי יצחק כָּבְדוּ עֵינָיו, יעקב היה בדרכו מחרן ועדיין לא חזר, מיניקתה של רבקה לא נמצאה אתה, שהרי נקברה בדרך, עֲשׂוּ אֲחִיו שׁוֹנֵא לרבקה אמו ולא רצה להתעסק בקבורתה, ולכן לא היה מי שיתעסק בקבורתה אלא בני חת, הם נתעסקו בקבורתה (כהרמב"ן שם). והשיב להם יעקב כגמולם הטוב בהזכירו אותם עת השיב נשמתו לבוראו. זה שאמר במילותיו האחרונות: מֵאֵת בְּנֵי-חֵת: וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲנִי נֹאסֵף אֶל-עַמִּי קִבְּרוּ אֹתִי אֶל-אֲבֹתַי אֶל-הַמַּעְרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֶה עֶפְרָיִם הַחֲתִי וְגו' אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהֶם אֶת-הַשְּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרָיִם הַחֲתִי לְאַחֲזֵת-קִבְּרִי וְגו' מִקְנֵה הַשְּׂדֶה וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר-בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי-חֵת: יוצא איפוא, שבעת פטירתם, גם יעקב אבינו וגם דוד המלך, רחשו שפתותיהם ענייני חסד ואמת והכרת הטוב. ומעת נחו נפשותיהם, לא נאמרה בהם מיתה אלא כך דרשו רבותינו: יעקב אבינו לא מת [תענית ה:], דוד מלך ישראל חי וקיים. [ראש השנה כ"ה]. וכן לעתיד לבוא, עת בוא הגאולה, יבואו שבעת הרועים ובהם יעקב אבינו ודוד המלך עם משיח צדקנו, בב"א.

תָּנוּ לְחֶכְמָם וְיַחֲכֵם עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺